

Herman Ottó Ecseg-pusztán

ÍRTA | DR. TÓTH ALBERT – a Magyar Természettudományi Társulat alelnöke

A magyar halászat és pásztorélet mindmáig legnagyobb kutatóját különleges szálak fűzték a Hortobágy-Berettyó középső szakasza, egyben a tiszai Alföld igen karakterisztikus tájához, Ecseg-pusztához. Amikor felkérték, hogy vegyen részt az Ezredéves Kiállítás előkészítésében, célirányosan az Alföld térségét állította kutatásainak középpontjába. Ezen belül mindenképp előtérbe a Hortobágyra gondolt. Személyes élményei és tapasztalatai mégis arra ösztönözték, hogy hangsúlyos szerepet adjon annak a vidéknek a millenniumot köszöntő, fővárosi eseményen, amelynek múltja a hajdani, vízi világban gyökerezik, fejlődésének eredménye azonban egyszerre ötvözi a Hortobágy, a Nagykunság és a Nagy-Sárrét jellemző vonásait.

Herman Ottó kiállítás-tervező programja eredetileg 1893. augusztus 22-én a Tiszacsege határában lévő Kecsképusztán kezdődött volna a népnyelvi anyagot gyűjtő felesége társaságában. Itt volt ugyanis Kisújszállás jószág tartó gazdáinak közbirtokossági területe. De amikor *Gaál Károly* polgármester leveléből hírül vette, hogy „Csege a kolera miatt el van zárva”, Túrkevéen éjszakáztak. Az összes, még fennálló pásztor-kunyhó bejárását két kocsin másnap kezdték meg. *Kenéz Béla* polgármester öccse, akit Herman Ottó így jellemzett naplójában: „rendkívül szerény, igen intelligens nagybirtokos, ki bámulatos helyismerettel bírt, önkéntesen csatlakozott hozzájuk. Az óvári akadémiát végzett szakember számos cikket és tanulmányt írt az Alföld gazdálkodásáról. Nincs kizárva, hogy *Móricz Zsigmond* az Úri muriban róla mintázta meg *Szakhmáry Zoltán* alakját.

A sokoldalú tudós és kísérői útba ejtették a Grasser- (egykoron *gróf Andrássy Manó*) tanya nagy sertésstenyészetét, majd a „híres Ecseg-pusztá” elejét vették szemügyre. Herman Ottó naplójának szavaival szólva: Ez a pusztá még érintetlen ősléglő, s ami még ősbibb zamatú pásztorélet akad, az leginkább itt található. Az ú.n. Kórözugon legelőszőr is *Csikós Sándornál*, Túrkeve csikósánál állapodtunk meg. Nádkunyhója hegyes csúccsal, de sajátosan tevépüpos ázsiai forma. Igen jellemző, hogy ennél és valamennyi pásztor-kunyhó mellett mindenütt tyúkot találunk meglehetősen nagy számban is.

Útközben betekintettünk még egy igen gondosan megszerkesztett bogárhátú kunyhóba is. Az építmény nádból való. Jól van korcizolva, de alacsony, úgy, hogy az ember nem állhat föl benne. Rendkívüli tisztaság uralkodott benne, a padló gondosan föl volt sikálva hígsárral. Az eleség tiszta zacskóba kötve, a kenyérnek külön polcz. A tűz számára egy kis vájás a kunyhó közepén, szép időben a főzést a szabadban végzik, az edény, a bogrács, mely fülénél fogva oly szolgafára van felakasztva, a minőt sok helyt a vándorhalászok használnak. Innen átvágtunk

Civil War Memorial Association of Los Angeles

319 W Alexander Bldg LDING
610 1221 So. Main Bld. W A Y
LOS Angeles 18, California R N I A

Julius 13, 1956.

Benko Gyula Úrnak,
Gyeneslumi tanár,
Mezőtur, Hungary.

szíves szeretettel
Finta Sándor

Finta Sándor
az amerikai Angol koltok
Academiájának tagja,
volt ecsegi csikós-bojtár.

Finta Sándor Benkő Gyulához küldött levelének fejléce és aláírása

a Bokroszugon, hol Finta Miklóst, számadó gulyást és csikóst – egykoron híres haramiát – egy pompás magyarembert vettünk a kocsiába, s elhajtottunk a kunyhójához, amely azonban egy kis házikó. Az öreg, ki húsz évet töltött Váczon – igazán gavallérosan viselkedve mindent a legnagyobb szívésséggel ide adott, pénzt nem foga-

dott el a világért sem.”

Herman Ottó ezt követően többször visszatért Ecseg-pusztára. Ezekre az utakra magával vitte *Nécsey Istvánt*, a rendkívül tehetséges, de, sajnos, fiatalon, 33 éves korában elhunyt festőművészt, aki igen sikerült vázlatokat vett fel Ecseg-pusztá pásztor-kunyhóiról. Egyidejűleg véglegesen eldöntötte, hogy az Ezredéves Kiállításra készül, kontyos pásztor-kunyhót Finta Miklós csikós-gulyás számadóval fogja elkészíttetni, és a kiállításon ő lesz élő képviselője a magyar pásztoroknak.

Herman Ottó látogatásait legjobban *Finta Sándor*, az akkor kilencéves pásztorfiú várta. Az éles eszű, de csintalan gyermeket egy diákcsinny miatt kicsapták az iskolából, emiatt Ecseg-pusztára került, ahol nagybátyjának, Finta Miklósnak lett a kisbojtárja. A Herman Ottóval való találkozása egy életre meghatározta sorsát, a nagy tudós pedig felismerve benne a rendkívüli tehetséget, a későbbiekben Nagyváradon szerzett számára ösztöndíjat.

Védenca elvégezte a polgári iskolát, majd a kaszai Első Ipariskolában gépésznek tanult, és vasúttisztai iskolai képzését is szerzett. Egy tragikusan végződő, családi esemény után Szamosújvárra került. Itt, az ekkor már Párizsban élő öccse, *Finta Gergely (Zádory Oszkár)* hatására fafaragással kezdett foglalkozni, és országos hírnévre tett szert. Alkotásainak döntő hányada már messze határainkon túl született meg.

Az 1922-ben megrendezett Rio de Janeiró-i világkiállításnak ő lett a szobrászigazgatója.

Az Egyesült Államokba átkerülve sorban jelentek meg alkotásai New York, Pittsburgh, Cleveland, St. Louis és Los Angeles közterein, de művei helyet kaptak a Metropolitan Museumban (New York) és a Magyar Nemzeti Galériában is. Hagyományának legfőbb darabjait a róla elnevezett, tőrkevei múzeum őrzi.

Finta Sándor az Ecseg-pusztán szerzett élményeiről a magyarul is megjelent *A kisbojtár* című, több szempontból is vitatott, ifjúsági regényében számolt be: „Egyik nap büszkén közölte velünk Miklós bátyám, hogy értesítés jött egyenesen attól a tudóstól, aki Ecsegpusztára számít jönni. Ez a jövevény rendkívül magas volt, nagy szakállú, bozontos hajú, kalap nélkül. Gyere csak, Sándor, köszönj Herman Ottó úrnak, aki a madarak felől óhajt veled beszélni. – Így mutatott be Miklós bátyám az előkelő úrnak.

Ha segítségemre leszel, jó barátok leszünk – mondta a vendég. Szeretném, ha megmutatnád a réten azokat a helyeket, ahol fészekre akadtál, s elmondanád az általad megfigyelt különböző madarak jellegzetességeit. Lesz szíves velem tartani és megtekinteni a kunyhómat? – kérdeztem tőle udvariasan. Azonnal elfogadta a meghívásomat, s nem csak, hogy velem jött, hanem a szállást is ott tötötte fel. A többi társam előtt oly fura és kacagni való kunyhó az ő számára nagy cso-

Nécsey István rajza
a kontyos kunyhóról

Ismeretlen szerző eredeti fényképe
Finta Miklósról

dólat tárgya volt. Ennél érdekesebb múzeumot még nem láttam – mondta lelkesülten.”

Herman Ottónak feltűnt, hogy a gyermek mennyi pontos ismerettel rendelkezik a pusztai élővilágáról. A regényben megannyi mulatságos esetet ír le, amely vele vagy éppen a tudós vendéggel történt meg. Ezeket most nem részletezem. Annál érdekesebb, ahogy az elválásukról és

az azt követő történekekről számol be *A kisbojtár* írója. „Szomorú nap volt részemre az, amikor Herman úrnak el kellett mennie a pusztáról. Neki adtam a teljes gyűjteményemet – a tojáshejakat, tollakat, fészkeket és ráadásul egy csomó kalitkás madarat is. Ő meg cserébe megígérte, hogy egy csomó tudományos művet, s megfigyelésem följegyzésére néhány szakfűzetet fog küldeni.

Aztán csak tanulgass erősen azokból a könyvek-ből, amiket küldök, te fiú – mondotta Herman úr, amikor utoljára állottunk meg a kiskunyhó előtt. Kezet fogott velem, mivel könnybe lábadt a szemem, nem láthattam a furcsa alakot, de

„Szomorú nap volt részemre az, amikor Herman úrnak el kellett mennie a pusztáról.”

bizony még azután is hosszú ideig könnyű szökött a szemembe valahányszor az én öreg barátomra gondoltam. Annál jobban földerültem azonban, mikor megérkezett a nagy csomag, s vele együtt hosszú kísérő levél. Este vacsoránál felolvastam a pásztoroknak, akiknek igen tetszett...”

A *Target* című, amerikai ifjúsági lap 1932-ben különös címmel elbeszélést kezdett közölni egy

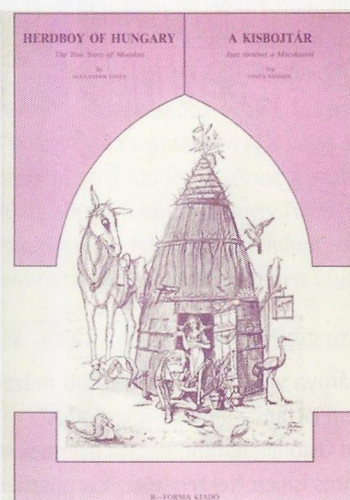

addig ismeretlen nevű írótól. A szobrászművészi sikerei révén méltán ismert Finta Sándor angol nyelvű *Herdboy of Hungary* kötetét az akkori, karácsonyi könyvvásáron elkapkodták. A második, angolul megjelent kiadás után az amerikai magyarok legnagyobb öröme a kötet magyarul is megjelent *A kisbojtár – Igaz történet a Mocskosról* alcímmel. A fordítást *Daróczy Sándor* főesperesre bízták, aki a kunsági születésű szerző, Finta Sándor mellett nemcsak magyar irodalmi, nyelvi készsége, hanem hajdúsági származása révén is méltónak bizonyult a feladatra. Így a magyar szerző eredetileg angolul írt könyve két nyelvű kiadásban jelent meg.

Az életrajzi valóságon alapuló, romantikus történet néprajzi hitelességgel tudósít a szerző gyermekkoráról, kezdő iskolás éveinek csínytevéseiről, amelyeknek egyikét olyan súlyosnak találták, hogy a kilencéves kisdíjakot kicsapták az elemi iskolából. Így csikós nagybátyja mellett, Ecseg-pusztán bojtárként kellett megállnia a helyét. A történetbe itt kapcsolódott be Mocskos, a méneshöz került egykori, kiváló, de betörtlen versenyló. A két, kivert, elvadult tehetség sorsa összefonódik. Az állat megérzi az igaz szeretetet, amely gazdájából felé sugárzik. A törődő kisbojtár visszaadja a szabadságát, a legyengült, kivert gebe új erőre kap, és társa lesz a csínytevésekben és kalandokban a főhősnek.

A könyv megjelenése vitát robbantott ki. A Budapesti Hírlap 1933. február 5-ei száma *Finta Sándor, a csikósbojtárból lett szobrászművész megcsúfolta felfedezőjének, Herman Ottónak emlékét* címmel *Lambrecht Kálmán* írását közölte a regényről. A szerző kifogást emelt Herman Ottó alakjának írói ábrázolása, valamint a könyv illusztrációi ellen. A cikk szerzője vitathatatlanul

Herman Ottó életének és munkásságának mindmáig mértékadó ismerője volt. „Kisgimnazista korom óta mesteremül vallottam Herman Ottót, akinél magyarabb, egyetemesebb érdeklődésű és hatásában maradandóbb lángelmét nem ismerek” – írta 1933-ban megjelent, *Herman Ottó élete* című monográfiájában.

A kisbojtár magyar és angol nyelvű kiadása, a borítón Finta Sándor illusztrációjával

Finta Sándor így válaszolt erre a clevelandi Szabadság 1933. március 31-ei számában: „...a könyv teljesen új alapon van megírva, ahol a humor a szatírával ölelkezik mindvégig. Egy könyvből nem lehet kiszakítani egy alakot vagy egy mondatot és azt úgy bemutatni, mintha az reprezentálná a könyv szellemét. Én nem azt akartam illusztrációkkal visszaadni, hogy a szereplők centiméterre kik és milyenek voltak, hanem azt, hogy én, amikor kilenc éves voltam, mint láttam őket, és miket éreztem a változó körülmények hatása alatt.

A gyerek a külső impressziók alatt szabadon hagyja a fantáziáját alkotni...”

Hogy kinek volt igaza ebben a vitában, azt most ne döntsük el! Annyi bizonyos, hogy az Ecseg-pusztán eltöltött gyermekévek egy életre meghatározták a világhírű művész egész értékrendjét. Erre szolgáljon bizonyítékként egy levél, amelyet halála előtt két évvel, 1956. július 13-án keltezett Los Angelesből *Benkő Gyula* tanár úrnak, a híres, mezőtúri Alma Mater természettanárának, válaszul a tőle kapott könyv dedikált tiszteletpéldányára: „Ecsegpusztát csak egyszer kell látni csendes őszi napon, összeverődött tűzokfalkával, nyári délibábal, tavasi vagy őszi vadlibahúzásakor vagy éppen daruvonulásakor – és sohasem lehet elfelejteni az Alföld szépségét és benne Ecseg báját.”

Ecseg-pusztához megannyi, fontos tájérték kötődik. A Bokros-halomból került elő az a honfoglalás kori, aranyozott ezüst tarsolylemez, amely mindmáig az egyik, legértékesebb régészeti leletünk. Itt húzódik az Ördög-árok sánc, a szarmaták által emelt földvédmű, amelyet az ókor legjelentősebb, európai méreteiben is példátlan, stratégiai rendszerének tartunk nyilván. Jelenleg ez a terület a Körös-Maros Nemzeti Park programjában a löszpusztai védett növények (*kónya zsály, volgamenti hérics*) szaporítási, kísérleti helyeként is szerepel. Herman Ottó az úgynevezett Finta-kútban fedezte fel az Alföldön igen ritkának tekinthető *gimnyelvű páfránynak* életképes egyedeit. Ez a növény egykori élőhelyén már nem található meg, de más ecseg-pusztai csordakutakban életteret nyert magának.

Ecseg-pusztá ihlető tájként *Balogh János* akadémikus életében is fontos szerepet töltött be. A nemzetközi híró ökológus a Felső-Tisza vidékének Nagybocksó településén született ugyan, mégis Ecseg-pusztát tekintette felnevelőjének. Erről a következőképpen vallott: „A Túrkevényt töltött gyermekkorom igazi csodavilág volt, mert szabadon jártam, mint a madár. Hajnalban feltarisznyáztam – kenyér meg szalonna került az oldalzsákomba –, aztán eltűntem alkonyatig. Jártam a pusztát, 4000 hold felszántatlan szűz terület volt akkor még Ecseg-pusztá, s ha kellett, kétszáz métert is kúsztam észrevétlenül a magas fűben, hogy becserkészhessem a magányosan álló gémet... Nagypám pedig, *Szabaffy Elek* kántortanító eszményképét adott nekem. Sokat mesélt nekem arról a Herman Ottóról, akit ő kalauzolt pusztai útjain.” Így válik érthetővé, hogy ez a nagy tudós, a *TermészetBÚVÁR* szerkesztőbizottságának mindmáig örökös elnöke miért ragaszkodott ahhoz, hogy végső nyughelye is Ecseg-pusztán legyen. Erkölcsei végrendeletének megfelelően 1994. augusztus 9-én ez a végakarat is teljesült.

